

Slušanost i negativni uticaji turbo-folka

*„U ritmu muzike skrivena je jedna tajna; kad bi je otkrio,
uzdrmla bi svijet!” (Rumi)*

MIRALEM MEJREMIĆ
.....

OD PRVOBITNE ljudske zajednice do danas muzika je uvijek bila povezana sa povijesnim, društvenim, ekonomskim, političkim i kulturnim dešavanjima. Uvijek je zanimanje za muziku bilo dosta aktuelno zbog toga što je veoma rano utvrđena činjenica da muzika djeluje i pozitivno i negativno na psihi čovjeka, na njegove postupke i reakcije. Znameniti kompozitor i učenjak Abu-l-Hasan navodi pojedine muzičke ljestvice koje mogu biti dobre i štetne, zatim, Platon je uvjeren da djelovanje muzike zavisi od načina muziciranja kojeg diktiraju pojedine muzičke ljestvice. Historija muzike pamti da se muzikom uvijek moglo djelovati kako na pojedinca tako i na šire mase. U posljednje tri decenije na području muzike i njenog djelovanja na čovjeka bave se pored ljekara, psihologa, muzikologa, sociologa i lingvisti, fizičari i informatičari.

Danas u BiH na mlade najviše utiče muzika koja im se servira putem medija. Najviše prostora se daje tzv. „turbo-folk“ žanru koji predstavlja postmodernističku fuziju najradikalnijih tradicionalnih stilova muzike balkanskih naroda, uključujući i elemente zapadne subkulture čiji je epicentar Srbija, manje pop stilovima, a najmanje tradicionalnoj narodnoj i umjetničkoj muzici. Ovaj fenomen nije raširen u svim dijelovima naše države u istoj mjeri, ali se na osnovu praćenja me-

dija može reći da je u našoj sredini jako prisutan. Takva muzika odvraća mlade od pravih vrijednosti kao što su: obrazovanje, posao i sl. zato je potrebna zakonska regulativa koja će urediti ovu oblast i svesti ovu pojavu na razumnu mjeru.

Ovim radom ukazujemo na enormnu slušnost te muzike, odnos nadležnih institucija i pogrešno razumijevanje čitavog kompleksa tih pitanja, prevelik prostor koji se toj muzici daje u medijima masovne komunikacije, položaj predmeta Muzička kultura u općeobrazovnim školama kroz koji treba obrazovati buduće konzumente kulture u smislu što izgrađenije percepcije određenog muzičkog stila itd. Cilj je da ponudimo bar minimum znanja o ovoj pojavi, njenim lošim uticajima i u tom segmentu probudimo pozitivne interese za kvalitetne estetske i umjetničke muzičke vrijednosti.

Pojava tzv. novokomponovane narodne muzike i turbo-folka u Bosni i Hercegovini

Kao muzički žanr, takozvana. novokomponovana ili folk-muzika pojavljuje se tokom sedamdesetih godina 20. stoljeća i za nepunih dvadeset godina, do 1990. godine, kada počinje disolucija ex Jugoslavije, apsolutno je prihvaćena u široj društvenoj zajednici. Po određenim kriterijima može se definirati kao oblik narodne muzike

koji se u mnogim segmentima, od muzike, poezije i ostalih izražajnih elemenata, bazirao na sevdalinci kao najprezetativnijem muzičkom izrazu u bosanskohercegovačkoj narodnoj muzičkoj tradiciji. Tekstovi novokomponovanih pjesama bili su obično lirskog ljubavnog ili patriotskog karaktera u kojima se spominjala Bosna, ljudi i njihovi običaji i sl. Te kompozicije su se izvodile uz narodne orkestre u kojima je dominantnu ulogu imala harmonika. Među njihovim autorima bilo je i nekih značajnijih imena koji su vodili računa o svim elementima, počevši od odgovarajućeg vokala, muzike, teksta, aranžiranja, pratećih vokala, interpretacije, produkcije itd.

Prije pojave ove muzike, glavni medij masovne komunikacije bio je radio, na kojem su se pjesme interpretirale uživo iz studija. Pamti se, na primjer, da je rahmetli Zajim Imamović pjevao po cijeli dan uživo na tadašnjem Radio Sarajevu. Kasnije su u programske šeme radio-stanica uvedene želje slušalaca, koje su se emitovale po odgovarajućoj selekciji i kriterijima kvaliteta. Tako je bilo sve do sedamdesetih godina. Kasnije dolazi do komercijalizacije (naplaćivanja) muzičkih želja, što dovodi do slabljenja kriterija, jer su se manje tražile kompozicije koje su imale neki kvalitet. Komercijalizacija je znatno uticala i na muzičku produkciju, počinju se snimati ploče kafanskih, neškoloranih pjevača, koje su bile interesantnije, u to vrijeme, neizgrađenom muzičkom ukusu.

Veoma značajnu ulogu u društvenom promovisanju ove muzike imali su i festivali kao što je bio Ilidžanski, Vogošćanski i drugi, zatim pojava diskografska kuća ("Sarajevodisk", na primjer), specijalnih emisija na tadašnjoj Televiziji Sarajevo ("U đul-bašči", "Filigran" i dr.). Ni javne ocjene tog muzičkog iskaza nisu bile rezultat kompletnih stručnih analiza, jer se tretirao kao marginalna kulturna pojava, efemeran i kratkotrajan, trenutani trend u kojem se nije prepoznavala dimenzija društvenog procesa čiji će uticaji na buduću produkciju urbane narodne muzike biti dalekosežni. I ne samo muzike. To je bio nukleus buduće kulturne matrice oko koje će se formirati jedan cijeli sistem ponašanja i vrednovanja."¹

1 Časopis za muzičku kulturu, Muzička akademija Sarajevo, Muzikološko društvo, god VII., br. 2 (22), juli

Devedesetih godina dolazi do disolucije bivše države, dolazi do velikih društvenih promjena i ratova vođenih u regionu. Od 1992 – 1995 godine izvršena je agresija na suverenu i međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, tako da poslijeratno stanje u društvu povlači za sobom niz problema u različitim sferama ljudskog života – od političkih i ekonomskih do kulturnih i socijalnih turbulencija. Iz spomenutog novokomponovanog folk-stila, pod uticajem zapadne subkulture, nastaje tzv. turbo-folk žanr, (*Turbo*, lat. *turbo vrtlog*; *vitlo*, *volk* – *narod*)² čiji je epicentar naš istočni susjed Srbija. Turbo-folk je kontroverzni muzički žanr, koji je tipično prisutan u balkanskoj regiji. Na njegovu popularnost, između ostalog, utiče i velika sličnost jezika (bosanski, hrvatski, srpski, makedonski, bugarski). "U muzičkim okvirima on predstavlja svojevrsnu postmodernističku fuziju najradikalnijih tradicionalnih stilova muzike balkanskih naroda, kako urbanih tako i ruralnih sa novim agresivnim elektronskim plesnim stilovima koji potiču iz zapadnjačke supkulture"³ Karakterističnu definiciju dao je crnogorski pjevač Rambo Amadeus: "Folk je narod. Turbo je sistem ubrizgavanja goriva pod pritiskom u cilindar motora s unutrašnjim sagorijevanjem. Turbo-folk je gorenje naroda. Turbo-folk nije muzika. Turbo-folk je miljenica masa. Pobuđivanje najnižih strasti kod homo sapiensa. Turbo-folk je sistem ubrizgavanja naroda. Ja nisam izmislio turbo-folk, ja sam mu dao ime."⁴

Kao što je rečeno, muzikologija i ostale komparativne nauke nisu sistemski pristupile proučavanju ove pojave. U principu, sve je svedeno na turbo-folk – što nema određeni umjetnički kvalitet, pa se taj naziv pojavio u narodu i postao prihvaćen. Muzički kritičari ga nazivaju svojevrsnim i općenarodnim kičem (*Kič*, njem. *Kitsch* iz engl. *Sketch* – *skica neukusni nazovi umjetnički proizvod, neukusno djelo bez umjetničke vrijedno-*

- decembar 2003., 69

2 Prevod preuzet iz rječnika, Šime Anić, Nikola Klaić, Želimir Domović, Riječnik stranih riječi – tudice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze, Sani – Plus, Zagreb, 2002.

3 Ibid., 82

4 Citat preuzet iz Emisije „Pošteno“, koju uređuje i vodi Duška Jurišić, FTV, 24. 4. 2008.

sti, umjetničko smeće i šund) i muzičkim šundom, (Šund – njemač. Schund, nikakva loša roba ...) ⁵, u nekim zemljama regiona nazivan je pejorativno ćirilica.

Po svim analizama na određenom broju kompozicija u segmentu melodije, harmonije, tekstva, aranžmana, produkcije i vokala, radi se o klasičnoj komercijalizaciji muzike koja je tipična za društvo u tranziciji. Sigurno je ne bi slušao tako veliki broj ljudi u normalnim uslovima, s obzirom da ta muzika, po svim relevantnim parametrima, proklamuje sistem poremećenih vrijednosti. Uput treba napomenuti da je muzika u raznim epohama, sistemima i društvima, ali ne *non ex capite* (*ne napamet...*) bila zloupotrebljavana i manipulirana u različite svrhe. Zato nije čudo ako danas preovladava mišljenje, da je glavni pokretač i promotor turbo-folka bio režim Slobodana Miloševića u Srbiji, za vrijeme ratova na Balkanu i međunarodne izolacije Srbije, kada je trebalo pronaći načine da se stanovništvo zabavi. Glavni protagonisti te muzičke demagogije bili su, uglavnom, vezani za nacionalističke elite, ideologije i kriminal.

Turbo-folk u Bosni i Hercegovini najvjerovatnije počinje osamdesetih godina 20. stoljeća. sa "Južnim vetrom" i Lepom Brenom. Euforija i metastaziranje te pojave u Bosni i Hercegovini počelo je 1992. godine, zajedno sa borbenim dejstvima, granatiranjima Sarajeva i ostalih gradova širom naše domovine. Poznato je da su se za vrijeme žestokih bombardiranja Sarajeva, na pijacama na veliko prodavale piratske kasete srbijskih turbo-folk zvijezda. Svjedoci smo da su se iste te kasete prodavale i u Gračanici za vrijeme žestokih napada na grad i ostale dijelove tadašnje općine Gračanica. Najveći nonsens je što se taj kič održao u Bosni i Hercegovini i nakon rata, a društvo ne poduzima ništa da ga svede na razumnu mjeru.

Opća analiza postojećeg stanja

Da bismo ušli u područje destruktivnosti koju manifestuje turbo-folk, neophodno je analizirati melopoetski segment, aranžmane, produkciju i izvodačke sposobnosti vokala koji izvode takvu

muziku, (pretežno na playback). Što se tiče tekstova, predočit ćemo neke stihove koji predstavljaju prave obrasce banalnosti, koji odražavaju visok stepen nekulture i u sadržajnom i izražajnom smislu prenose negativne poruke na slušaoca, a kod ciljne grupe, u većini slučajeva formiraju i oblikuju iskrivljene stavove. Radi se, dakle, o tipičnom kiču i šundu, za koji nije teško naći primjere: "pila sam ti kišu sa ramena", "...Suzama sam lijepila tapete kad si otišao i odveo mi dijetu", "... dam joj pušku u ruku neće da me ubije, bacim flašu da se sečem, neće da se razbije", "...ne smeta mi što si oženjen", "napijem se, napijem se, pa sve brzo zaboravim", "Mala moja na vrh kola stani, da te moje oko nanišani" ili ona famozna "idem ginem da ti skinem haljinu što šušti", "Nemoj da mi plačeš na kućnom pragu, da mi vrata ne povuku vlagu", "...da popijem litru dvije..." ili videospot u kojem je Ceca k'o neka ptica (doslovno tako obučena s perjem...) zarobljena u kavezu, a oko nje trči crni konj, pastuh, dok ona pjeva "udari opet, grome moj..."⁶ Poruke ovih stihova odvrćaju mlade od pravih vrijednosti, obrazovanja, posla, porodice i sl. Negativno utiču na opće psihičko-razvojne komponente koje se kao što smo naveli generiraju i oblikuju u tom životnom razdoblju. Za ilustraciju destruktivnih posljedica takve muzike, navodimo slučaj jedne djevojke koju su u noći sa petka na subotu dovezli na hitnu sa isječenim venama, kada je na konstataciju bolničarke da niko nije vrijedan njenih vena i života, odgovorila: "Pogodila me jedna turbo pjesma".

Što se tiče melodijskih dionica, one su odraz opće neinventivnosti, nemuzikalnosti i inspiracije, sve melodije su skoro jednake, nastaju kao varijacija na prethodnu melodiju koja se pojavila na tržištu. Melodije koje izvodi vokal su apsolutno nerazvijene, zatim, opseg melodije koju izvodi vokal u većini slučajeva ne prelazi interval velike terce, pa su zaista zamarajuće i neprijatne za slušati. Što se tiče vokalnih sposobnosti, kod izvođača je prisutno elementarno nepoznavanje bar osnova vokalne tehnike, počevši od pravilne po-

6 Citirani stihovi su rezultat analitičkog slušanja radio i TV stanica u vremenskom intervalu od sedam dana koje pokrivaju područje općine Gračanica, a to su: Radio Gračanica, NTV „Amna“ Tešanj, Radio „M“, FTV, BHT1, PINK BiH, BN i dr.

5 Ibid.

stavke i inpostacije glasa, artikulacije vokala i pravilnog načina disanja, tako da se nerijetko, ni manje ni više, radi o običnom deranju i arlaukanju. Kada su u pitanju aranžmani, u opticaju su uvijek jedne te iste grupe semplovanih instrumenata koji simuliraju originalne instrumente, jednoobrazni harmonijski i aranžerski zahvati u kojim se miješaju svi instrumenti, bez određenog pravila i nepoznavanja osnovnih tehničkih karakteristika i mogućnosti pojedinih instrumenata. Pjesme su većinom harmonizirane istim harmonijskom obrascima i semplovanim (programiranim) ritmovima koji su licencirani od strane autora, pa se ovdje postavlja pitanje da li se krše zakoni o autorskim pravima? Produkcija je na niskom nivou, radi se o klasičnoj hiperprodukciji. Cilj je da se što prije „odradi posao” i uzme novac.

Turbo-folk i mlada generacija (Rezultati istraživanja u Gračanici)

U ovom istraživanju odabrali smo kao ciljnu grupu period mladenaštva zato što je to period koji je po mnogim istraživanjima i teorijama najosjetljiviji u razvoju i sazrijevanju čovjeka. Tokom puberteta u mladom organizmu počinju anatomske-fiziološke promjene koje su rezultat pojačanog rada žlijezda sa unutrašnjim lučenjem. “Opći psihički razvoj u adolescenciji karakteriše formiranje vlastitog identiteta i postizanje autonomije u ponašanju. Intelikt na ovom stupnju postiže svoj potpuni razvoj. Neki istraživači tvrde da se inteligencija prestaje razvijati krajem adolescencije.”⁷ Percepcija ima analitički karakter i adolescent može da odvaja bitno od nebitnog, a u oblasti mišljenja jako je kritičan, traži argument. Emocije su jasno izdiferencirane i intenzivne.” Doba adolescencije je najvažnije za formiranje karaktera. Kako mladi na ovom stupnju

1) Pol (M, Ž) _____

2) Godine _____

3) Materijalni status (radi otac i majka, ne radi ni jedno, radi samo jedno, vidi se primanjima) _____

4) Mjesto stanovanja (ruralno, gradsko, prigradsko naselje) _____

5) Uspjeh u školi _____

6) Slušate li turbo-folk muziku: a) svakodnevno; b) često; c) rijetko; d) nikada?

7) Ako slušate, da li ovu vrstu muzike slušate m: a) radija; b) televiziji; c) od (mp 3 i BL); d) internetu; e) u autobusu?

8) Mislite li da je ova muzika štetna (štetni, kič) i da djeluje negativno: a) da; b) ne; c) ne znam.

9) Posjećujete li koncerte turbo-folk izvođača: a) redovno; b) povremeno; c) nikada.

10) Da li vam je nelagodno od izvođača turbo-folk muzike uzor: a) da; b) ne.

11) Ako je odgovor pod 5 da, navedite zbog čega: a) izgled; b) glasovne mogućnosti; c) karakter; d) bogatstvo; e) zato što to nisu bili poznati ljudi.

12) Da li biste voljeli postati poznati kao izvođač turbo-folk muzike: a) da; b) ne; c) ne znam.

13) Ako je odgovor (da) zbog čega? _____

Anketni listić

uzrasta postaju sve više samostalni u svom razmišljanju, oni prosuđuju postupke drugih i zauzimaju svoj lični stav, koji postepeno postaje njihov stil ponašanja.⁸ Na navedene psihološke aspekte i formiranje ličnosti u značajnoj mjeri utiče i slušanje određene muzike.

U okviru ovog istraživanja provedena je anketa s ciljem da se odgovori na pitanje, kada, u kojoj mjeri i na koji način se turbo-folk percipira i sluša među mladima i da li postoje određeni sociodemografski faktori koji utiču na slušanost te muzike.⁹ Anketni listić je imao sadržaj kao na pratećoj slici.

Anketiranje je izvršeno u periodu od 01. 04. 2008. do 18. 04. 2008. godine. Na pitanja iz ankete odgovarali su pripadnici mlade populacije od 12 do 14 godina, (od VI–VIII razreda osnovne škole) i od 15 do 18 godina (od I–IV razreda srednje škole)¹⁰ i to muških 40,53% i ženskih 59,46%. Riječ je o uzorku od 643 dječaka i djevojčice ili 10% te populacije na općini Gračanica (od 6434, koliko ih ima po službenoj statistici).¹¹ Od ukupnog broja anketiranih 33,12% živi u ruralnim, 33,12% u prigradskom i 33.75% u gradskom području Gračanice. Prosjek godina je 15, a srednja ocjena uspjeha u školi je 3.82 %. Kada je u pitanju materijalni status, kod 61% ispitanika zaposlen je samo jedan roditelj, kod 34% zaposlena su

⁸ Ibid.

⁹ Zahvaljujem se mr. Vedadi Baraković, višem asistentu na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli na podršci i pomoći pri koncipiranju ankete

¹⁰ Anketa je urađena u saradnji sa Omladinskim kulturnim centrom „Bosna Art“ Stjepan Polje, Gračanica

¹¹ Broj stanovnika u periodu mladenaštva, službeni je podatak Službe za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije Općine Gračanica

⁷ Period mladenaštva obuhvata, a) Pubertet od 12 do 15 godina, b) Adolescencija od 15 do 18 (dvadesete) godine starosti. (Refik Čatić, Psihologija za III razred opće Gimnazije, IP”Svjetlosf, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Sarajevo, 2001., 136)

oba roditelja, kod 2% nije zaposlen ni jedan roditelj, dok su ostali penzioneri.

Rezultati istraživanja (opći podaci): 1. Na pitanje iz ankete, slušate li turbo-folk muziku, 63,56% ispitanika odgovorilo je „svakodnevno“, 24% „često“, 9,77% „rijetko“ i svega 2,05% „nikada“; 2. turbo-folk muziku sluša: na radiju 23,02%, na televiziji 46,21%, na cd (mp3 i sl.) 25,12%, na internetu 2,25% i u autobusu 3,38% ispitanika; 3. na pitanje da li je ta muzika štetna (kič. šund) i da li djeluje štetno, sa „ne“ odgovorilo je čak 88,8% anketiranih, sa „ne znam“ 9,14% i sa „da“ svega 2,05%; 4. koncerte turbo-folk izvođača posjećuje: redovno 11,35%, povremeno 48,58% i nikada 40,06% ispitanika; 5. na pitanje da li vam je neko od izvođača turbo-folk muzike uzor, 24,29% ispitanika odgovorilo je da ima uzor među tim izvođačima, dok je 75,7% odgovorilo da im niko nije uzor; 6. ispitanici koji su odgovorili da imaju uzor u nekim turbo-folk izvođačima, imaju ga: „zbog izgleda“ 15,45%, zbog „glasovnih sposobnosti“ 5,36%. „zbog karaktera“ 16,24%, „zbog bogatstva“ 38,32% i zato što bi bili poznati 24,00%; 7. čak 69% ispitanika odgovorilo je da bi voljelo postati poznati izvođač turbo-folk muzike, 22,55% na to pitanje odgovorilo je sa „ne znam“ i svega 8,2% sa „ne“; 8. od onih koji su odgovorili da bi voljeli postati izvođači takve muzike, njih 55% to su poželjeli zbog bogatstva, 35,53% zbog toga što bi postali poznati i 9,11% zbog izgleda.

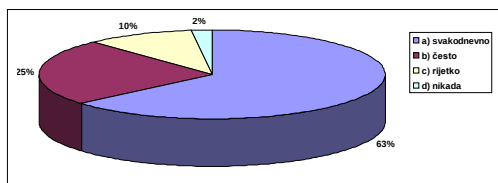
Distribucija odgovora prema mjestu stanovanja ispitanika (ruralno, prigradsko i gradsko područje)

1. Na pitanje slušate li turbo-folk muziku, odgovorilo je

- svakodnevno: u ruralnom području 83,8%, ispitanika, u prigradskom 62,85%, u gradskom 44,39%;
- često: u ruralnom području 33,33%, u prigradskom 12,85%, u gradskom 47,19%;
- rijetko: u ruralnom području 1,9%, u prigradskom 22,38%, u gradskom 5,14%;
- nikada: u ruralnom području 0,95%, u prigradskom 1,9%, u gradskom 3,27%;

2. Mediji putem kojih najviše slušate turbo-folk muziku:

- radio: u ruralnom području 36,53%, u pri-

"Slušate li turbo-folk muziku?"

gradskom 17,96%, u gradskom 14,49%;

- televizija: u ruralnom području 47,11%, u prigradskom 41,74%, u gradskom 49,75%;
- cd (mp3): u ruralnom području 7,21%, u prigradskom 36,89%, u gradskom 31,4%;
- na internetu: u ruralnom području 0%, u prigradskom 2,42%, u gradskom 4,89%;
- u autobusu: u ruralnom području 10%, u prigradskom 0,97%, u gradskom 0%;

3. Da li je turbo-folk muzika kič ili šund i da li je štetna?

- sa "da": u ruralnom području odgovorilo je 0,95% ispitanika, u prigradskom 1,9%, u gradskom 3,27%;
- sa "ne": u ruralnom području odgovorilo je 93,8% ispitanika, u prigradskom 89,53%, u gradskom 83,17%;
- sa "ne znam": u ruralnom području odgovorilo je 5,24% ispitanika, u prigradskom 8,58%, u gradskom 13,55%;

4. Koncerte turbo-folk izvođača posjećuje

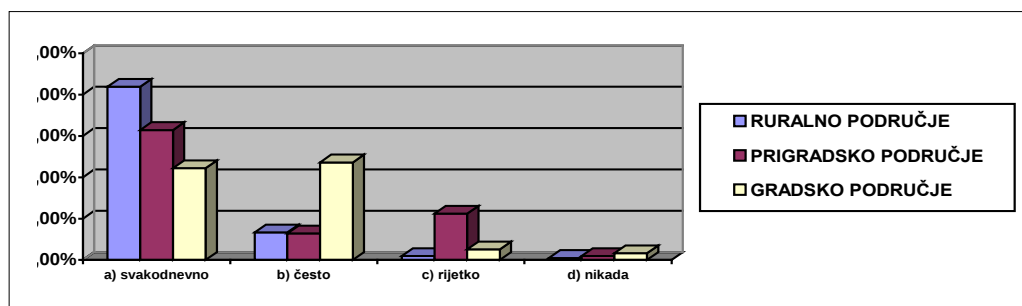
- redovno: u ruralnom području 24,76% ispitanika, u prigradskom 7,61%, u gradskom 1,86%;
- povremeno: u ruralnom području 8,57% ispitanika, u prigradskom 88,09%, u gradskom 49,06%;
- nikada: u ruralnom području 66,6% ispitanika, u prigradskom 4,28%, u gradskom 49,06%;

5. Na pitanje da li vam je neko od izvođača turbo-folk muzike uzor...

- sa "da": u ruralnom području odgovorilo je 53,33% ispitanika, u prigradskom 16,19%, u gradskom 3,73%;
- sa "ne": u ruralnom području odgovorilo je 44,66% ispitanika, u prigradskom 82,24%, u gradskom 96,26%;

6. Zbog čega vidi svoj uzor u izvođaču turbo-folk muzike?

- zbog izgleda: navelo je 10,95% ispitanika u

"Slučate li turbo-folk muziku"

ruralnom području, 23,83% u prigradskom, 11,21% u gradskom;

- zbog glasovnih sposobnosti: navelo je 0,95% ispitanika u ruralnom području, 7,61% u prigradskom i 7,47% gradskom;
- zbog karaktera: navelo je 12,86% ispitanika u ruralnom području, 2,85% u prigradskom i 32,71 u gradskom;
- zbog bogatstva: navelo je 51,90% ispitanika u ruralnom području, 50,95% u prigradskom i 12,61% u gradskom;
- što bi bili poznati: navelo je 23,33% ispitanika u ruralnom području, 14,28% u prigradskom i 35,98% gradskom;

7. Na pitanje da li biste voljeli postati poznati kao izvođač turbo-folk muzike

- odgovor "da" dalo je 55,71% ispitanika iz ruralnog, 78,09% iz prigradskog i 73,83% sa gradskog područja;
- odgovor "ne" dalo je 15,23% ispitanika iz ruralnog, 6,19% iz prigradskog i 73,83% sa gradskog područja;
- odgovor "ne znam" dalo je 29,04% iz ruralnog, 15,71 iz prigradskog i 22,89% iz gradskog područja.

Na osnovu rezultata ankete može se zaključiti da je veliki broj mladih na području općine Gračanica pod uticajima turbo-folka i da ga pogrešno percipira, bez kritičkog mišljenja i sl. Turbo-folk se najviše sluša u ruralnim, prigradskim, pa onda u gradskim dijelovima općine Gračanica, na što utiču različiti sociodemografski faktori. Najviše je onih koji ovu muziku slušaju svakodnevno na televiziji, na radiju i na nosačima zvuka. Veliki procenat smatra da ova muzika nema štetan uticaj. Ispitanici koji su odgovorili da im je neko od izvođača turbo-folka uzor, naveli su da je to zbog bogatstava

i da bi voljeli postati izvođači turbo-folka zbog bogatstva. Odgovori na pitanja su približno jednaki u svim područjima koja su obuhvaćena anketom i mogu se dovesti u vezu sa socijalnim i ekonomskim pitanjima porodice iz koje potiču određeni ispitanici. (npr. roditelji nisu u mogućnosti odvesti djecu na koncert klasične, zabavne ili neke druge kvalitetne muzike, u porodici se sluša takva muzika i sl.). Veliki procenat imaginarno doživljava i percipira ovu muziku, pa u tom životnom razdoblju povlači određene negativne konsekvence na odgojno obrazovnom planu.

Anketa pokazuje da ova muzika postaje matrica nekvalitetnog življenja i ponašanja i da odvraća slušaoca od stvarnosti i pravilnog razumijevanja vlastitog odnosa prema školi, poslu, porodici i sl. Visok procenat odgovora, „da bi postali poznati“, ukazuje da ispitanici ne misle u kojem smislu bi postali poznati i kod koje populacije. Veoma mali broj odgovora se odnosio na glasovne sposobnosti, što ukazuje da kvalitet muzike ispitanici pogrešno percipiraju i cijene. U tom smislu, 88,80% ispitanika smatra da ova vrsta muzike nije štetna (kič i šund) bez ikakvog analitičkog razumijevanja i analiziranja (većina ispitanika misli da je turbo-folk muzika dobra zbog toga što se najviše emitira putem medija masovne komunikacije). Ovo je pokazatelj da mediji masovne komunikacije daju prevelik prostor za emitovanje ove vrste muzike i da mladi tu muziku slušaju zato što je najviše prisutna u medijskom prostoru. Mladi prihvataju sve što im mediji serviraju bez kritike, vjeruju da je sve što se prikazuje i emituje putem medija u trendu, da je dobro i pozitivno.

Društveni tretman i pozicija muzičke kulture

Kroz ovo poglavlje učinjen je pokušaj da

se ukaže na ulogu i odgovornost određenih društvenih instanci „po pitanju ove pojave” kao što su: odnos nadležnih institucija, prostor koji mas-mediji pružaju ovoj vrsti muzike i poziciju muzičke kulture u općeobrazovnim školama od koje se očekuje da obrazuje kvalitetne buduće konzumente muzičke kulture.

A) IZMEĐU MUZIČKE PISMENOSTI I TURBO-FOLKA: ODNOS NADLEŽNIH INSTITUCIJA

Kulturološka kriza u kojoj živimo posljedica je poslijeratnog stanja, složena ustavna organizacija države BiH je proizvod teških društvenih, političkih, ekonomskih i socijalnih kretanja koja su usko i međusobno povezana sa općom kulturom, pa tako i muzičkom kulturom, (Ministarstvo za kulturu ne postoji na nivou države). Nadležne institucije i društvo (vlast), ali i predstavnici međunarodne zajednice okupirani su značajnim reformama za državu Bosnu i Hercegovinu i to je za svaku pohvalu, ali o ovoj društvenoj kategoriji izuzev jednog manjeg broja političara većina uopće i ne misli. Poznatu izreku rimskih careva *„narodu treba hljeba i igara”* naše društvo je shvatilo pogrešno i banalno... Kada je u pitanju odnos međunarodne zajednice, citirat ćemo prof. dr. Ivana Čavlovića koji u zapisu povodom izjave *„kultura je luksuz”*¹² navodi daje krajem 2003. visoki predstavnik Peddy Ashdown ili neko drugi iz njegova OHR ureda izjavio da se *„bilo kakve subvencije u oblasti kulture i sporta moraju smatrati luksuzom”*. *„Nije li to znak svođenja kulture u okvire marginalne i od stranaca i vlasti strogo kontrolisane društvene pojave!?”* *„Nesvjesno gornja izreka pogađa u srž nerazumijevanja najbitnijeg temelja jednog društva. Reći da je kultura luksuz, znači ne razumjeti niti u najtanjim naznakama civilizacijsku suštinu odnosa društvo–kultura. Zbog toga je ta izjava rušilačka...”*¹³ Činjenica je, dakle, da predstavnicima međunarodne zajednice nije stalo do naše kulture. Međutim, mora se shvatiti da jedino kultura može reintegrirati BiH društvo i daje multikultura BiH žila kucavica ove

države...

Platonova misao *„kakva je muzika u jednoj državi, takva je i država”* ako se ikada u povijesti pokazala tačnom, onda je to muzika i država kakvu mi danas imamo. Muzička scena

je degutantna i degradirajuća, dovedena do apsurda. S obzirom da je gore navedeni citat iz 2003. godine, neumjesno bi bilo da ne napomenemo da je situacija u prethodnoj i tekućoj budžetskoj godini nešto povoljnija. Subvencioniranje na državnom nivou za kulturu je povećano u budžetskoj 2008. godini.

Danas se mogu čuti neprimjerene izjave od predstavnika nadležnih institucija: *„Demokratija je, imaju ljudi pravo da pjevaju šta hoće i kako hoće”*. *„Imaju ljudi pravo da pjevaju, a njih će slušati ko hoće, pa taman da pjevaju i „Mozarta”, prošla su ta vremena...”*. Iluzorno je misliti da bilo koja muzika i može, a i ne mora biti kvalitetna sa estetskog i umjetničkog aspekta. Zato neki još uvijek ne razumiju da turbo-folk petnaestak godina kontaminira tradicionalne muzičke vrijednosti naroda koji žive u Bosni i Hercegovini, a da se te vrijednosti ne stave pod odgovarajuću zaštitu od strane države. U tom razaranju značajno im pomažu i mediji masovnih komunikacija koji reproduciraju takve muzike, o čemu ćemo kasnije govoriti

Velike zasluge na razvijanju i promovisanju tradicionalnih muzičkih vrijednosti u BiH pripadaju Institutu sevdaha. Fondacija Omera Pobrića. Veoma pozitivno je i organizovanje prvog međunarodnog znanstvenog skupa *„Sevdalinka–muzičko-poetska svojstva i oblici predstavljanja i zaštite”* u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, na kojem je zaključeno da se sevdalinka mora zaštititi odgovarajućim zakonskim propisima. Vrlo je bitno pomenuti i djelovanje Muzikološkog društva F BiH, sa sjedištem na Muzičkoj akademiji u Sarajevu. Društvo izdaje časopis *„Muzika”* u kojem je objavljeno mnogo značajnih, stručnih i naučno istraživačkih radova na ovu temu.

Nepostojanje državnog zakona za zaštitu narodne muzičke tradicije je svakako najveći problem, pa je muzička scena potpuno zapostavljena i marginalizirana. Na estradi danas zaista djeluje veliki broj estradnih radnika koji apsolutno ne zadovoljavaju niti minimum kriterija da bi se bavili

12 Zapis povodom jedne izjave „Kultura je luksuz”, prof.dr Ivana Čavlovića u cijelosti se može pročitati u *Časopisu za Muzičku kulturu*, god. VII. br. 2 (22), juli–decembar 2003. Muzička akademija Sarajevo, Muzikološko društvo, str. 6 i 7

13 Ibid, str. 6

tim poslom. Zakonskom regulativom bi se morala uspostaviti odgovarajuća stručna tijela koja bi pomogla i usmjeravala debitante, ali i one koji su duže na estradi, posebno autore, zatim, vokalne soliste, tijela koja bi vršila odgovarajuću recenziju u smislu implementiranja estetskog i umjetničkog kvaliteta, pa tek onda da se dozvoli javno emitovanje takve muzike u medijima. Tako bi produktivna muzička scena bila dosta kvalitetnija i efikasnija, a na medijima bi se slušala kvalitetnija muzika, što bi za širu društvenu zajednicu bilo dosta pozitivno. Ova recenzija i educiranje kroz stručna tijela koja bi se implementirala zakonom ne bi imala za cilj da nekom oduzmu pravo na kreativnost i umjetničko izražavanje, već da ga unaprijede, profiliraju i distanciraju od svjesnih ili nesvjesnih elemenata kiča i šunda koji komponiraju autori takve muzike.

U Gračanici kao maloj kulturnoj sredini u kojoj je kompletna kultura svedena na narodni amaterizam, značajne napore u pripremanju i realizaciji kulturnih projekata ulažu JU OŠ „Hasan Kikić“ i paralelna muzička škola, Druga osnovna škola, zatim srednje škole, JU Gimnazija „Dr. Mustafa Kamarić“ i Srednja mješovita škola iz Gračanice, kroz svoje vannastavne aktivnosti, amaterska kulturna društva i BKC Gračanica, ali se na tom planu ističu i određeni pojedinci i pojedinačni izdavački i drugi projekti (Časopis „Gračanički glasnik“ npr.)

B) TURBO-FOLK U MEDIJSKOM PROSTORU: POSLJEDICA KOMERCIJALIZACIJE

U današnje vrijeme mediji mogu u potpunosti uticati na određena dešavanja i svijst u jednom društvu. Emitovanje muzike koja nema kvalitet može izazvati kontraefekte kod oblikovanja muzičkog ukusa, odgoja mladih, može imati uticaje na različite društvene aspekte. „Monopolizacija organizacije medija omogućava usmjeravanje svijesti i ponašanja gledalaca, slušalaca i čitalaca u smjeru koji odgovara planovima vlasnika organizacija medija. Rezultati psiholoških istraživanja uvjerljivo pokazuju da je moguće mijenjati uvjerenja i to ne samo dječija i mladalačka već i uvjerenja odraslih. (...) Mas-mediji mogu, dužim i psihološki dobro zasnovanim djelovanjem, buditi i razvijati u ličnosti slušaoca i čitaoca nehumana, destruktivna i genocidna ponašanja“.

Današnje društvo je opterećeno uticajima različitih medija. Da bi se ovladalo tržištem, kod omladine i mladih naraštaja apsolutno se narušava estetski i kulturni odgoj upravo kroz žestoku borbu za to tržište. Da bi probudili nagon za potrošnjom svojih „proizvoda“, akteri današnje estradne i medijske scene primorani su da se služe različitim metodama manipulacije, a to sve skupa vrijeđa ličnost i uništava njegov kulturni i umjetnički duh.

Nakon praćenja nekih lokalnih radio stanica i televizija na kojima najveći interes vlada za turbo-folk muziku, došli smo do zaključka da u nekim televizijskim emisijama koje pokrivaju područje općine Gračanica i koje su posvećene sevdahu, imamo elementarno nepoznavanje te materije od strane urednika i voditelja emisije. U emisiji koja je posvećena sevdahu izvode se klasični primjeri turbo-folka. Nažalost, to ukazuje na ozbiljne probleme u muzičkom uredništvu i našim medijima? „Staviše u većini slučajeva, mediji i diktiraju muzičko usmjerenje. Svojom mašinerijom propagiraju hiperprodukciju koja koristi sve moguće prilike za promoviranje raznih estradnih muzičkih ličnosti, a sve u svrhu što bolje komercijalizacije nosača zvuka.“¹ Činjenica je da mediji i estradna turbo-folk mašinerija imaju inferioran odnos i ne misle o posljedicama koje takva muzika ima na tradicionalne muzičke vrijednosti i kulturu u BiH. Što se tiče mladih i njihovog mentalnog razvoja njima je stalo kao do lanjskog snijega, bitno je uzeti novac!

Za bolje razumijevanje kiča treba imati u vidu da se on proizvodi mehanički i u serijama, te tako postaje integralni dio proizvodnog sistema (dakle, roba). Da bi mogao da bude izvor profita (njegova kulturna funkcija je potisnuta u sasvim drugi plan), on se mora proizvoditi industrijski. A kao industrijski, masovan i serijski proizvod na bazi određenog tradicionalnog kulturnog i umjetničkog prototipa, on lako prodire na nova tržišta – na primjer, na tržišta relativno nerazvijenih društvenih zajednica, čija je umjetnost obično vezana za tehniku i tehnologiju ručnog rada. U sukobu sa umjetničkim i drugim proizvodima, rađenim tehnikom ručnog rada, kič je jeftiniji i kao takav tuče ove proizvode na njihovom sopstvenom i domaćem tržištu.

Danas je teško pronaći emisiju koja promovira muzičku tradiciju Bosne i Hercegovine, umjetničku ili neku drugu kvalitetnu muziku počevši od lokalnih pa do državnih medija. Percepcija i shvatanje ovog problema u našem društvu nije zadovoljavajuće. Nakon pomenutog praćenja medija koji pokrivaju područje općine Gračanica zaključili smo da se Turbo-folk muzika najviše promovira i emituje od bilo kojeg drugog muzičkog žanra.

C) MUZIČKO OPISMENJAVANJE: POZICIJA MUZIČKE KULTURE U ŠKOLSKIM PROGRAMIMA

*"Mi želimo odgoj kroz muziku, a ne odgoj za muziku"*¹⁴

Jedan je od ciljeva predmeta „Muzička kultura“ u osnovnim općeobrazovnim školama i gimnaziji, ali naravno i u muzičkim školama je pravilno usvajanje i prihvatanje narodne muzičke tradicije kroz obradu narodnih napjeva i tradicionalnih narodnih pjesama, igara i narodnih kola. „To treba da poveća interes djece za ovaj segment muzičke kulturne baštine Bosne i Hercegovine, treba ne samo da rastu i da ga upoznaju, nego da ga shvate i usvoje kao dio kulturnog identiteta svoje ličnosti. Tako će mladi znati da prepoznaju, osjetit će poštovanje, ljubav i potrebu da njeguju svoju muzičku kulturu. To će biti osnova na kojoj će znati da uspostave pravilan odnos prema tradiciji drugih naroda, posebno narodnoj, shvativši da su vrijednosti vlastitog stvaralaštva evidentne, posebne i dragocjene, te da predstavljaju nezanimljivu i prepoznatljivu kockicu u mozaiku svjetske kulturne baštine.“¹⁵

Važeći udžbenici muzičke kulture (udžbenici prof. dr. Selme Ferović, Prof. dr. Vinka Krajetmajera, prof. Bakira Kulenovića za osnovne škole i gimnazije, udžbenik za 6 razred osnovne škole prof. Mevludina Hajdarhodžića i prof. Marka Baroševića) baziraju se na sljedećim oblastima: narodna muzička tradicija, osnove muzičke pismenosti, upoznavanje muzičke literature, razvijanje kreativnih i izražajnih sposobnosti i izvođenje muzičke literature. Dakle, radi se o oblastima

koje učeniku pružaju mogućnost da sukcesivno i u cjelini savlada i upozna određene zadatke koji su neophodni za adekvatan odgoj jednog konzumenta kulture. „U okviru predmeta Muzička kultura u osnovnoj školi, poseban značaj imaju sadržaji koji su posvećeni upoznavanju muzičke baštine Bosne i Hercegovine. U ranijim udžbenicima muzičke kulture, do 1991., ovi sadržaji su bili veoma zapostavljeni, a narodna tradicija susjednih republika bila je prezentirana velikim brojem primjera. To je značilo nametanje tuđe, a zanemarivanje vlastite tradicije (...) Novi udžbenici muzičke kulture (1994.) i udžbenici za dopunsku nastavu (1996.) u kojima je kao poseban dio data muzička kultura, ovaj segment su osvijetlili kroz narodno muzičko stvaralaštvo, napjeve i instrumente, kao i umjetničku muziku BiH kompozitora, putem notnih zapisa ili kroz opis kompozicija koje treba slušati.“¹⁶

Udžbenici su praćeni i odgovarajućim audio zapisima koji omogućavaju nastavnicima koji se nisu dovoljno bavili muzičkom kulturom BiH, lakšu realizaciju ove materije. Sve brojalice i pjesme donesene su u nekoliko varijanti, izvornoj, vokalnoj, vokalnoinstrumentalnoj i instrumentalnoj, do savremenog aranžmana.

U nastavnim planovima i programima u osnovnim općeobrazovnim školama i Gimnazijama predmet Muzička kultura zastupljen je samo sa jednim časom sedmično, što je ispod svakog minimuma, ako se imaju u vidu navedeni ciljevi i potrebe podizanja općeobrazovnog nivoa i muzičke pismenosti naših mladih generacija. U nastavnim planovima i programima mješovitih srednjih škola ovog predmeta nikako nema. To samo po sebi govori kakva je pozicija, ne samo ovog predmeta u našem obrazovnom sistemu, već općenito u našem društvu.

Učenici su pod velikim uticajem medija koji im „sve serviraju“, svaki koncert kao spektakl, spontano prihvataju i padaju pod uticaj „loše“ muzike koja u velikoj mjeri utiče na formiranje ličnosti kod djeteta osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta, pa je zaista teško da se kroz svega nekoliko sati godišnje posvećenih narodnoj muzičkoj tradiciji, umjetničkoj muzici, muzičkoj pismeno-

14 Rutz, H. (1951): Carl Orff und sein „Schulwerk“, Oesterreichische Musikzeitschrift.

15 Ferović Selma, *Didaktičko metodička uputstva, upoznavanje muzičke baštine BiH, korištenje audio kasete*, Sarajevo, 2004., str. 5

16 Ibid.

sti i razvijanju kreativnih sposobnosti, nešto nau-
či i prihvati kao vrjednije od turbo-folka. Dakle,
škole su nemoćne u odnosu na medije masovnih
komunikacija. Naravno, ima i pozitivnih primje-
ra, koji su, nažalost još uvijek prava rijetkost.¹⁷

Zaključak

Da bi se popravilo stanje u oblasti muzič-
ke kulture kod nas, trebalo bi odmah preduzeti
sljedeće:

1. Da nadležne institucije u što kraćem roku
donesu odgovarajuće zakonske propise kojima
će se oblast estrade urediti i u tom segmentu tur-
bo-folk svesti na razumnu mjeru. Odgovarajućim
zakonskim rješenjima zaštitila bi se tradicional-
na muzička kultura naroda koji žive u BiH. Zakon-
om bi se propisali određeni uslovi koji bi se morali
ispuniti da bi se određeno lice moglo baviti
ovim poslom, pa bi se u tom segmentu postigao i
određeni kvalitet.

2. Mediji masovne komunikacije bi treba-
li manje emitovati turbo-folk, a više kvalitetnije
muzičke žanrove, pa procenat svakodnevnog slu-
šanja ove muzike na medijima neće biti 69,23%
kako su pokazali rezultati ankete. U emisije, kada
se govori na ovu temu, treba pozivati stručnjake,
a ne turbo-folk zvijezde i nekakve kvaziknjižev-

nike i poete koji svojim nestručnim izjavama još
više dezavuišu javnost.

3. U školama uvesti Muzičku kulturu (sred-
njim školama koje nemaju ovaj premet). U na-
stavnom procesu planirati više prostora za pro-
jekte na ovu temu i mladima što je moguće bo-
lje i preciznije objasniti negativnosti koje na njih
ostavlja slušanje turbo-folka. Alternativa je da
procenat slušanja turbo-folka bude manji u od-
nosu na kvalitetnije muzičke žanrove.

Literatura

1. Časopis za Muzičku kulturu,, god. VII. Br. 2
(22), juli – decembar 2003. Muzička akade-
mija Sarajevo 2003.,
2. Rutz,H. (1951): Carl Orff und sein „ Schu-
lwerk “, Oesterreichische Musikzeitschrift.
3. Selma Ferović, Didaktičko metodička upu-
stva za upoznavanje muzičke baštine BiH,
korištenje audio-kaseta, Sarajevo 2004.,
4. Selma Ferović, Bakir Kulenović, Muzička
kultura za 8 razred osnovne škole, Publis-
hing, Sarajevo 2003.,
5. Refik Ćatić, Psihologija za III razred opće
Gimnazije, IP”Svjetlost” d.d., Zavod za udž-
benike i nastavna sredstva Sarajevo 2001.,
6. Ismet Dizdarević, Temelj teorije i prakse ko-
munikacije, Psihologija masovnih komunika-
cija II Naučna psihologija, Humanitarno udru-
ženje građana „Žena 21“, Sarajevo 1997.,
7. Petar Stojaković, Psihologija za nastavnike,
„Prelom“ Banja Luka, 2003.,
8. Ante Fulgosi, Psihologija ličnosti, „Školska
knjiga“ Zagreb 1985. godine
9. Časopis za Muzičku kulturu, god.X, br.I(
27), januar – juni 2006. godine, Muzička
akademija Sarajevo 2006.,
10. Džemaludin Sakib Latif-zade el Bosnevi, Ja
sam tavus ašikane, Bosančica print, Saraje-
vo 2003.,
11. Enver Demirović, Metode novinarstva, Saraje-
vo, 2000., <http://www.most.ba/121/086.aspx>
12. <http://www.znanje.org/i/i20/00iv11/00iv1118m/5.htm>

17 Ističemo pozitivno djelovanje učenika Mješovi-
te srednje škole (MSŠ), Smjer „Građevinski tehni-
čar“ u Gračanici, koji su sa profesoricom Minkom
Kurtović uradili projekat na temu “Uticaji muzike
na mlade” Projekat su uradili učenici III 5 odjelje-
nja MSŠ smjer Građevinski tehničar: Omer Huseji-
nović, Amir Omerašević, Nihad Ćurić, Denis Bašić,
Šemsudin Mujkić. Navedeni projekat gračaničkih
srednjoškolaca, u čijoj školi Muzička kultura nije za-
stupljena kao predmet, jedan je od relevantnih po-
kazatelja da u ovim školama treba uvesti ovaj pred-
met, pa neka bude izbornog tipa ako ne može biti
obavezan. Veliki je apsurd da učenici poslije završe-
ne osnovne škole koji nastave školovanje u bilo ko-
joj srednjoj školi osim gimnazije i naravno srednje
muzičke škole više apsolutno nemaju nikakvog doti-
caja sa muzičkim odgojem ili kulturom. Ovakvi pro-
jekti su za svaku pohvalu i treba ih implementirati u
svim obrazovnim institucijama.